Баб вә шакирдләри

БӘҺАИЛӘР

**Әввәл "бабиләр", инди исә "бәһаиләр" адланан кәсләр дүнјанын чешидли јерләриндә милјонларладыр. Азәрбајчанда да бәһаиләр вар...
Онлар "дүнјада ән чаван" динә етигад етдикләрини сөјләјиб, "Һәзрәт Бәһаулла"ны өзләринә пејғәмбәр билирләр...**

Һајфада Баб мәбәди

БӘҺАИЛИК НЕЧӘ ЈАРАНДЫ?

Бәһаиләр инанчларыны "дүнјада ән чаван дин" һесаб едирләр. Бәһаилијин бүнөврәси исә **Сејид Әли Мәһәммәд** адлы бириси тәрәфиндән гојулуб.

Бәһаилијин јаранышы, Азәрбајчан бәһаи ичмасынын үзвү Азәр Чәфәровун тәгдим етдији интерпретасијада беләдир (*бир гәдәр диггәтлә охујун вә мүвәггәти олараг јаддa сахлајын: аз сонра бу мәгамлара гајыдачағыг - һ.А*):

"Сејид Әли Мәһәммәд 1844-чү илин 23 мај күнүндә Иранын Шираз шәһәриндә өзүнү шиәләрин "Он икинчи Имамы Меһди Саһиб әз-Заман" елан едәрәк, **"Баб"** (*әрәбчә "дарваза"*) адландырыр. О, Јахын вә Орта Шәргдә кениш јајылмыш бабиләр һәрәкатынын әсасыны гојур.

1850-чи илдә Баб Тәбризә кәтирилир вә ијулун 9-да чамаат гаршысында едам олунур. Баба мүсәлманларын атәш ачмајачағыны билән һакимијјәт бунун үчүн Тәбризә ермәни алајы кәтирир.

Едам күнү Баба һәбсханада шакирдинә сон сөзләрини јаздыраркән ону кобудчасына тәләсдирирләр. Баб исә үзүнү зиндан нәзарәтчиләринә тутуб дејир: *"Мән бу адама билдикләрими дејиб гуртармајынча дүнјада һеч бир гүввә мәнә мане ола билмәз..."* Гәзәбләнмиш забит *"јалныз мәндән башга"* дејиб Бабы бајыра итәләјир.

Баб вә онун шакирдини Тәбриз күчәләриндә кәздириб мејдана кәтирирләр. Онлары дивара бағладыгдан сонра ермәни алајынын 750 әскәри атәш ачыр. Әтрафы бүрүмүш барыт түстүсү дағыланда едама топлашмыш инсан дәнизиндән бағырты гопур... Шакирд сағ-саламатды. Баб исә гејб олмушду.

Аз сонра Бабы һәбсханада, јарымчыг галмыш сөзләрини дедији заман тапырлар.

Баб ону апармаға кәлмиш адамлара дејир: *"Мән сөзүмү гуртардым. Инди нијјәтинизи һәјата кечирә биләрсиниз..."*

Һејрәтләнмиш ермәни әскәрләри едамы давам етдирмәкдән имтина едирләр. Мејдана ајсорлардан ибарәт дикәр христиан алајы кәтирилир. Бу дәфә Баб вә достунун бәдәнини күлләләр парча-парча едир. Сонра чәсәдләри шәһәр диварларынын бајырына атырлар ки, саһибсиз итләрә јем олсунлар. Лакин бабиләр һәмин кечә чәсәдләри оғурлајыб етибарлы јердә дәфн едирләр.

Бу һадисәләр заманы Бабын тәрәфдары **Мирзә Һүсејн Әли Бәһауллаһ** ("Бәһауллаһ" әрәбчә "Аллаһын нуру" демәкдир) тутулуб зиндана салыныр. Сонра һәбс Ирага сүркүнлә әвәз олунур. 1863-чү илдә апрелин 21-дән мајын 2-дәк Бәһауллаһа Аллаһдан вәһј кәлир вә о, өзүнү Бабын өнчәдән "о кәләчәк" дедији пејғәмбәр олдуғуну елан едир. О дөврдән бу јана Бәһаулла ардычыллары өзләрини **"бәһаи"** адландырырлар..."

БӘҺАИ ПРИНСИПЛӘРИ

- Бүтүн мөвһумат вә хурафат унудулмалыдыр;
- Гадын вә кишиләр бәрабәр һүгуга малик олмалыдыр;
- Һәдсиз варланманын вә јохсуллуғун гаршысы алынмалыдыр;
- Бүтүн инсанлар тәһсил алмалыдыр;
- Һәр кәс һәгигәти өзү, мүстәгил олараг ахтарыб тапмалыдыр;
- Елм вә дин бир-биринә ујғун олмалыдыр;
- Бүтүн инсанлар ваһид бир аиләнин үзвү олмалыдыр;
- Дин достлуға вә һәмрәјлијә сәбәб олмалыдыр;
- Бүтүн инсанлар Үмумдүнја сүлһүнүн јарадылмасына чалышмалыдыр

БӘҺАИ ГАНУНЛАРЫ

Бәһаи һәјаты бојунча јалныз бир гадынла евләниб аилә гура биләр. Аилә гурмаг үчүн һәр ики тәрәфин вә валидејнләрин разылығы олмалыдыр. Бәһаинин спиртли ички ичмәси вә наркотик маддәләр гәбул етмәси гәти гадағандыр. Бәһаи һәр һансы сијаси партија, тәшкилат вә ја дикәр група үзв ола билмәз. Бәһаи јашадығы дөвләтин јазылмыш вә јазылмамыш ганунларына сөзсүз олараг риајәт етмәлидир.

БӘҺАИ ИНЗИБАТИ ГАЈДАЛАРЫ

Бәһаиликдә рәһбәр јохдур. Руһани вә инзибати фәалијјәтләр исә 21 март күнүндә башлајан Бәһаи или тәгвиминдә көстәрилиб. Бәһаи илиндә доггуз мүгәддәс бајрам вә он доггуз күндән ибарәт оручлуг ајы вар.

Бәһалијин руһани вә инзибати гајдалары Бәһауллаһ, Әбдулбәһа вә Шөвги Әфәндинин төвсијә вә јазыларында көстәрилиб.

Јерли бәһаи ичмаларынын фәалијјәтләри исә илдә бир дәфә сечилән вә доггуз үзвдән ибарәт олан јерли руһани мәһфилләр (топлантылар) тәрәфиндән һәјата кечирилир. Өлкә әразисиндә 9 үзвү олан бәһаи ичмаларынын сечдикләри нүмајәндәләр тәрәфиндән илдә бир дәфә милли руһани мәһфил фәалијјәт көстәрир.

Бәһаиләрин јајдыглары әдәбијјата әсаслансаг, инди дүнјанын мүхтәлиф өлкәләриндә 30 минә јахын руһани, 179 милли мәһфил вар. Бүтүн бәһаиләрин ән јүксәк идарә органы олан **"Уча Әдаләт Еви"** бүтүн милли руһани мәһфил үзвләринин иштиракы илә топланан бејнәлхалг конгресдә һәр беш илдән бир сечилир.

"Уча Әдаләт еви"

БӘҺАИ МӘБӘДЛӘРИ

Һазырда Иллинојс штаты (АБШ), Франкфурт-Мајн (Алманија), Кампала (Уганда), Сиднеј (Австралија), Панама-Сити (Панама), Нју-Деһли (Һиндистан) вә Апиа (Самоа) шәһәрләриндә инша олунмуш бәһаи мәбәдләри фәалијјәт көстәрир.

Бүтүн бәһаиләр үчүн мүгәддәс олан "Уча Әдаләт Еви" Исраилин Һајфа шәһәринин һәндәвәриндәки Кәрмил дағында, Бирләшмиш Штатлар бәһаиләринин мәбәди "Ана" исә Чикагодадыр. Бундан башга, Кәрмил дағында "Бабын Мүгәддәс Мәгамы" адланан мәбәд дә вар.

БӘҺАИ ДУАСЫ («ҺҮВӘЛ-ӘБҺА»)-дан бир парча)

"...Сән сүбһансан, еј мәним Аллаһым. Сәнин исми-әзәминә анд верирәм ки, онун васитәсилә сәнин әмр күнәшин вәһј уфүгүндән парлады. Буна көрә дә бизи инајәт саһилиндән әсән меһләрин әтриндән мәһрум етмә..."

НӘДИР БӘҺАИЛИК?

Бәһаилијин нә олдуғуну гејд етмәздән әввәл бәри башдан нәзәрә чатдырым ки, өзү һаггында "мән, Һәзрәт Исанын зүһуруну әввәлчәдән хәбәр верән вәфтизчи (*"вәфтиз" - әрәбчә "күнаһдан тәвбәнин әламәти олан суја салынма мәрасими" демәкдир - һ.А.*) Јәһјанын вәзифәсини јеринә јетириб Илаһи вәһјин мүждәчисијәм" јазыб.

Бабын давамчыларындан олан вә сонрадан бәһаиләрин "пејғәмбәр" дејәчәји теһранлы, атасы Пәһләви сарајында вәзир олан Мирзә Һүсејн Әли исә 27 јашында Бабын мүрачиәтини алыр вә олур "баби". 1852-чи илдә, Бабын едамындан ики ил сонра Иран шаһынын һәјатына бабиләрдән бири суи-гәсд едир. Амма атәш заманы шаһа дәјән гырмалар ону ағыр јараласа да, Пәһләви һөкмдары сағ галыр.

Уғурсуз суи-гәсддән сонра бүтүн Иранда бабиләрә гаршы "шаһы өлдүрмәк истәјән кафәрләр" ады алтында тәгибләр башлајыр. Һәмин дөнәмдә јалныз бир кечә әрзиндә Теһранда 78 нәфәр баби едам едилир. Бундан башга, 27 бабијә ишкәнчәләр верилир вә онларын гәтлә јетирилмәси шәһәр әснафындан сечилмиш шәхсләрә һәвалә олунур.

Бүтүн бунлар, Иран тарихчиси **Сепеһрин** "Бабиләр диваны" адлы әсәриндә өз әксини тапыб.

Теһрандакы рус сәфири кнјаз **Дмитри Долгоруковун** Русија харичи ишләр назиринә көндәрдији 1852-чи ил 12 август тарихли мәктубунда да бабиләрдән бәһс олунур.

Иранда бабиләрин һәбсләри вә едамлары илә бағлы башга мәлуматлары исә **М.С.Ивановун** "Бабидское восстания в Иране (1848-1852)" вә **Е.Ч.Браунун** "Баби дининин тәлими үчүн материаллар" ("Materials for the study of the Babi religion", Cambridge University Press) јаздығы әсәрләрдән алмаг мүмкүндүр.

...Һәмин һадисәләр заманы Бәһауллаһ да тутулур вә һәбсханаја атылыр. Бәһаиләрин дедикләринә көрә, онун бојнуна **"Зәнчири-әзән"** адлы 50 килограм ағырлығында зәнчир салыныр вә ајаглары беш бабинин ајаглары илә бирликдә гандалланыр.

1853-чү илдә исә о, Бағдада сүркүн едилир. Бир гәдәр сонра исә Иран шаһы, о дөнәмдә Османлы империјасынын торпагларында олан Бағдад шәһәриндәки Бәһауллаһын Ирана тәһвил верилмәмәси хаһиши илә Османлы султаны Әбдүләзизә мүрачиәт едир.

Султан исә Бәһауллаһы Истанбула көчүрүр. Шәһәрдә јашамаға башлајан Бәһауллаһ күнләрин бириндә тәсадүфән **"Ризван"** ("чәннәт") адланан бағчаја кәлир. Елә бурада да Бәһауллаһа "вәһј назил олур".

Бәһауллаһын "Ризван" бағчасында галдығы 12 күн бүтүн бәһаиләрин бөјүк бајрамыдыр.

...Бир аз да өтүр. Султан Әбүләзиз Бәһауллаһы Әдирнәјә сүркүн едир. Әдирнәдә 5 ил галан Бәһаулла 1868-чи илин 31 август күнүндә чағдаш Исраилин Әкка шәһәринә кәтирилир.

Һәмин дөнәмдә Бәһаулла дүнјанын бир чох дөвләт башчыларына, һөкмдар вә кралларына мәктублар көндәрәрәк онлары бәһаилијә дәвәт едиб. Рома папасы IX Пијә көндәрилән мәктубда исә о, өзүнү чох тәвазөкарчасына "*Јер үзүнә кәлишини һәлә Һәзрәти Исанын хәбәр вердији вә инди зүһур едән Мәсиһ*" адландырыб...

Бәһауллаһын Әдирнәдәки еви

БӘҺАИ АРАБЕСКИ

Бир гәдәр өнчә Азәрбајчандакы бәһаиләрин нүмајәндәси олан Азәр Чәфәровун Баб вә онун гәтлә јетирилмәси барәдә вердији мәлуматларла таныш олдунуз.

Һәгигәтдә исә бунча романтик вә дујғусал әһвалатын тәфсири, керчәклијинин ретушланмасы вә әввәлчәдән һесабланан формада тәгдим олунмасындан савајы бир шеј дејил.

Әввәла, Бабын шакирди илә бағлы һәбсхана сәһнәси, иллаһ ки, онун *"мән бу сөзләри дејиб гуртармајынча дүнјанын һеч бир гүввәси мәнә мане ола билмәз"* сөзләри ејнилә бир чох динләрдә пејғәмбәрләрлә бағлы олан рәвајәтләри хатырладыр.

Даһа дәгиг олсам, Бабын һәбсханада дедији сөзләр вә онун едам мејданындан гејб олмасы мәнә Һәзрәти Иса пејғәмбәрин Јеһуда Искариотла бағлы Понти Пилата сөјләдији кәлмәләри вә Виа Долоросадан сонра көјә чәкилмәсини хатырладыр.

Кәләк Бабын "ермәни", сонра да "ајсор" алајлары тәрәфиндән күлләбаран едилмәсинә. Әввәла, Пәһләви ордуларында һеч заман әлаһиддә олараг милли мәнсубијјәтә көрә силаһлы бирләшмәләр јарадылмајыб.

Һәркаһ Баб рәвајәтини гејри-милләтә мәнсуб әскәрлә рәвнәгләндирмәк бу гәдәр вачиб идисә, она нәдән Рома Папасыны горујан исвечрәли гвардијачылар вә ја һиндуистләрин мүгәддәс шәһәри олан Бенаресдә брәһмәнләри мүһафизә едән "Шива-Дева" аскурит әскәрләрлә бағлы рәвајәтләр јада дүшмүр? Бурада тәәәччүблү бир мәгам јох. Бабы ермәниләрин вә ја ајсорларын гәтлә јетирдији факты бәһаиләрә чох кәрәкдир. Чүнки ермәни вә ајсорлар хачпәрәстләрдир. Јәни нәзәрә чатдырылыр ки, бәс мүсәлман олан кәс Баба әл галдыра билмәзди...

О ки галды "Теһранда Баб диваны"на, бу, бабиләрин силаһлы үсјаны олуб. Һакимијјәтә кәлмәји гаршыларына мәгсәд гојан бабиләр, вәзир оғлунун васитәсилә сарај чеврилишинә наил олмадылар вә бунунла да фарслара "онлар Күнәш тимсаллы шаһымыза әл галдырдылар" дејиб Баба инананлары тәгиб едибән гәтлә јетирмәјә бирбаша рәвач вердиләр.

Бабла бағлы рәвајәтләрин тәһлилини гәдәриндән артыг узатмаг фикриндән ваз кечирәм. Ејни заманда Бәһауллаһын да һәјаты, һәмчинин "Мәсиһ"лији барәдә һансыса мәгамлары вурғуламаг истәмирәм.

Мөвзу бәһаилик олдуғундан гајыдаг бу "дин"ә.

Бәшәр өвладынын тапындығы динләрдә өзүнә јер алмыш ән мүтәрәгги идејаларын өзүнәмәхсус вә бир гәдәр хаотик квинтесенсијасы олан бәһаилик, Һаббардын сајентолокијасы тәки симптоматик тәзаһүрләрдән хилас ола билмәјән полисентрик вә һәр инсанын мүтләг тапыначағы реал, мәнтиги кәламларын топлусудур.

Вә бу бахымдан бәһаиләрлә Мун ардычыллары вә ја кришначылар арасында һеч бир фәрг јохдур.

Исламын тәмәлләринә сөјкәнән, фәгәт, мүсәлманлар үчүн вачиб олан әксәр истилаһлары бирмәналы сурәтдә рәдд едән Бәһауллаһ, даһа чох демагокик плакиаты андыран "вәһј"ләри вә "ачыгламалар"ы васитәсилә сосиал рифаһы диләјән, чәмијјәтләрдәки ичтимаи бәрабәрсизлијин көкүнү булмаг истәјән шәхсләрә арадыгларыны вериб, "бујурун, алын, бу да сизә јени дин" дејиб.

Бәһалијә баш вуран кәсләрин һәр бири, илк бахышдан олдугча көзәл, мәнтиги вә јалныз инсана севкијә чағыран принсип дашыјычыларыны көрүр. Амма бу "дин"ин теоложи әсасларыны агностисизмдән узаг дурмаға чалышыб тәдгиг едән һәр кәс, мүәјјән нәзәри-идеоложи вә практик мәгамлардан бәһаилији Иегова шаһидлији, адвентистлик вә ја мормончулуға бәнзәдә биләр.

Сөз јох, мән бәһаилијин монофизитлијиндән бәһс етмирәм. Фәгәт, Ислам, христианлыг, һиндуизм, буддизм, даосизм, иудаизм вә һәтта синтоизмдән сечмәләрин симбиозуну "дин" кими тәгдим едәнләрлә дә әсла разы дејиләм. Һәркаһ беләдирсә, онда кәлин минилләр әввәл Һиндистанда, Ганг чајынын саһилләриндә мејдана кәлиб бүтүн чағдаш динләрдән гат-гат гәдим олан "Трипатака"ны да дин елан едәк. Вә ја Тибет даослары кими "Шамбала" ахтарышларын битдијини елан едиб өзүмүз һаггында "бәли, инди дә мән Мәсиһәм" дејәк.

Нә олсун ки, "мәсиһ" олдуғумуза өзүмүздән савајы бир кимсә инанмајачаг?

Һәр һалда "өз јурдунда пејғәмбәр олмур" ифадәсинин Иоанн Златоуста мәхсус олдуғуну унудуб бу кәламы да плакиатлыгла өз адымыза јазаг.

Һәсән АҒАЧАН
E-mail: bozgurd@usa.net